

Toelichting bij procedures onafhankelijkheidsborging Gezondheidsraad

Onafhankelijkheid als kernwaarde

De Gezondheidsraad heeft sinds 1902 tot taak regering en parlement op basis van de stand van de wetenschap te adviseren over vraagstukken op het brede terrein van de volksgezondheid. Sinds 2008 valt daar ook het gezondheids(zorg)onderzoek onder. Het algemeen erkende gezag van de raad dat in die lange periode is opgebouwd, berust op twee pijlers: *wetenschappelijke kwaliteit* en *onafhankelijkheid*. Leden van de raad worden benoemd op grond van individuele deskundigheid en worden (zoals is vastgelegd in artikel 3 van het Reglement van Orde) *geacht zonder last of ruggespraak een onbevooroordeelde weging van wetenschappelijke gegevens en inzichten uit te voeren* en geen belangen of groeperingen te vertegenwoordigen. Het brede ledenbestand van de raad en het multidisciplinaire karakter van de adviescommissies vormen een goed uitgangspunt voor een uitgebalanceerd proces van open afweging, waarin geen invalshoeken worden buitengesloten en alle relevante aspecten aan de orde kunnen komen. Hierbij wordt gezorgd voor een evenwichtige spreiding over relevante wetenschappelijke disciplines en aandachtsvelden. Ook de toenemende internationale samenwerking (zie bijvoorbeeld het European Science Advice Network for Health dat mede op initiatief van de Gezondheidsraad is opgericht) brengt positieve methodologische en inhoudelijke effecten met zich mee met betrekking tot kwaliteit en onafhankelijkheid. Daarnaast vormt het feit dat minderheidsstandpunten desgewenst in de adviezen worden opgenomen een garantie voor openheid. Tenslotte wordt de onafhankelijkheid nog extra benadrukt door het systeem van *peer review* door één of meer beraadsgroepen, waarbij conceptadviezen getoetst worden op wetenschappelijke kwaliteit en consistentie in de advisering door de raad.

Belanghebbende maatschappelijke organisaties of bedrijven kunnen ook kennis en ervaring bezitten die belangrijk zijn voor een goede analyse; via hoorprocedures kunnen deze kennis en ervaring worden meegewogen in het adviesproces.

Naast deze structuurkenmerken is in het kader van een voortdurend proces van onafhankelijkheidsborging een aantal aanvullende procedures ontworpen om de onafhankelijkheid te bevorderen en tegelijkertijd inzichtelijk te maken.

Procedures voor een onafhankelijke advisering

Deskundigen kunnen in verschillende rollen gevraagd worden om bij te dragen aan het werk van de Gezondheidsraad: als lid van de raad, als lid van een beraadsgroep, en als lid van een commissie. Aan allen wordt gevraagd inzicht te geven in belangen die van invloed zouden kunnen zijn op het werk voor de raad. Voor de ene rol gaan de vragen verder dan voor de andere, afhankelijk van de invloed die kan worden uitgeoefend op de advisering door de Gezondheidsraad.

- a. Bij de benoeming tot *lid van de Gezondheidsraad*: alle kandidaat-leden wordt gevraagd een verklaring te tekenen waarin zij aangeven geen belemmeringen te zien om als onafhankelijk deskundige in de raad te worden benoemd.
- b. Bij de benoeming tot *lid van een beraadsgroep*: in aanvulling op de hierboven genoemde verklaring wordt gevraagd op te geven welke hoofd- en nevenfuncties men vervult, opdat een afweging kan worden gemaakt of bepaalde functies een belemmering kunnen vormen voor benoeming in verband met mogelijke belangenconflicten op het specifieke werkterrein van een beraadsgroep.
- c. Bij de benoeming tot *lid van een commissie* wordt een uitgebreide belangenverklaring verlangd, ingevuld vanuit de optiek van het specifieke adviesonderwerp. Dat betekent dat niet alleen gegevens over hoofd- en nevenfuncties, maar ook informatie over mogelijke persoonlijke financiële belangen en verkregen onderzoeksgelden moeten worden verstrekt. Deze screeningsprocedure geldt ook voor wetenschappelijke deskundigen en ervaringsdeskundigen van buiten de raad die worden benaderd om deel te nemen aan een commissie. Op grond van deze verklaring neemt de leiding van de raad een beslissing over de samenstelling van een adviescommissie.

In het streven van de Gezondheidsraad naar inzichtelijkheid van zijn functioneren worden de verklaringen beschouwd als passief openbaar. Deze stukken, inclusief het oordeel van de leiding van de raad, kunnen dus op verzoek door derden worden ingezien.

De rol van commissielid is delicaat

Het risico van belangenverstrengeling is het grootst bij leden van commissies. Als lid van een commissie die een advies gaat opstellen, worden per definitie personen gevraagd die zeer deskundig zijn op het bewuste terrein. En wie bijzonder deskundig is, heeft vaak vele contacten en rollen op dat gebied. Dit is de reden waarom hier nog iets uitgebreider wordt ingegaan op de onafhankelijkheid van commissieleden.

Bij het instellen van een adviescommissie vindt vanuit de adviesaanvraag en de daarop gebaseerde uitgewerkte taakomschrijving een gedegen definiëring plaats van de benodigde relevante expertise. Er worden deskundigen aangezocht als kandidaat-commissieleden. Elke kandidaat vult vervolgens een *belangenverklaring* in. De leiding van de raad (voorzitter en algemeen secretaris) beoordeelt of er sprake is van belangen die interfereren met onafhankelijke advisering.

Op basis van de toets kunnen leden vanwege een mogelijke belangenverstrengeling bij een specifieke adviesaanvraag worden uitgesloten van deelname aan een bepaalde commissie. Dat zal in ieder geval gebeuren als er sprake is van direct persoonlijk gewin bij een bepaalde uitkomst. Deskundigen met essentiële expertise, die geen commissielid kunnen worden maar van wie de inbreng niet kan worden gemist, kunnen wel als adviseur optreden. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer er op een zeer specialistisch gebied maar weinig deskundigen zijn. Een adviseur heeft geen stemrecht en is niet medeverantwoordelijk voor de inhoud van het advies. Tijdens de installatievergadering van een commissie vindt (onder leiding van de voorzitter van de raad) bespreking plaats van de belangenverklaringen van de leden, opdat alle leden van elkaars eventuele belangen op de hoogte zijn.

Uiteraard geldt de eis van onafhankelijkheid ook voor de leden van de wetenschappelijke staf van het secretariaat van de raad in het algemeen en voor de stafleden die optreden als secretaris van een commissie in het bijzonder. Hierop wordt toegezien door de algemeen secretaris.

Relaties en geldstromen binnen de wetenschap

Wetenschappers oefenen hun vak steeds meer uit in verbinding met hun maatschappelijke omgeving. Transparantie is daarom een belangrijk vereiste.

Het is voor wetenschappers belangrijk om een *relatienetwerk* te onderhouden. In zo'n netwerk kunnen allerlei belangen een rol spelen. Er kunnen financiële belangen zijn, bijvoorbeeld in verband met onderzoeksgelden uit private bronnen of vanwege adviseurschappen bij bedrijfsleven en patiëntenorganisaties. Het hebben van belangen betekent niet automatisch een belangenconflict. De belangenverklaring moet inzicht

verschaffen in de reikwijdte van de netwerken en de mate waarin relaties een onafhankelijke oordeelsvorming in de weg kunnen staan. Uitgangspunt is dat leden van een commissie geen persoonlijk belang mogen hebben bij een bepaalde uitkomst van het adviesproces. Dit zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn als zij bestuurslid van een beroeps- of patiëntenvereniging zijn die een bepaalde behandeling wil promoten of aandeelhouder of medewerker van een bedrijf dat een middel produceert waarover geadviseerd wordt.

Een bijzondere belangencategorie wordt gevormd door *contractresearch*. De Gezondheidsraad baseert zijn adviezen op resultaten van wetenschappelijk onderzoek waarover in openbare publicaties is gerapporteerd. Dit onderzoek kan zijn gefinancierd vanuit de eerste geldstroom (universiteiten), de tweede geldstroom (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), Nederlandse Organisatie voor Gezondheidsonderzoek en Zorginnovatie (ZonMw) en het Europese Kaderprogramma), de derde geldstroom (gezondheidsfondsen voorheen ook wel collectebusfondsen genoemd) en de vierde geldstroom (contractresearch, gefinancierd door bijvoorbeeld industrie of overheid). Op een toenemend aantal voor de raad relevante terreinen zijn niet of nauwelijks publieke geldmiddelen beschikbaar en is alleen via deze vierde geldstroom onderzoek mogelijk. Het initiatief voor contractonderzoek kan zowel van een universiteit als van een financier uitgaan, maar de universiteiten staan garant voor een onafhankelijke uitvoering (inclusief publicatievrijheid voor de onderzoekers en volledige verantwoording van de financieringsbronnen). Universiteiten hebben voor dit soort onderzoek standaardcontracten ontwikkeld en de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen heeft een gedragscode opgesteld.

In het verlengde hiervan vormt de toenemende drang naar *kennisvalorisatie* een aandachtspunt: via, mede door de overheid gestimuleerde, publiek-private samenwerking worden niet alleen empirisch onderzoek en evaluatie studies uitgevoerd, maar ook initiatieven genomen om de opgedane kennis via de markt te gelde te maken. Hetzij via bestaande bedrijven, hetzij via eigen of door universiteiten opgerichte bedrijfjes kan zo weer extra onderzoeksgeld worden gegenereerd. Deze ontwikkeling vraagt om speciale voorzorgen om de expertise van de betrokken onderzoekers te kunnen blijven benutten voor het advieswerk van de Gezondheidsraad. Immers, er kan een spanning ontstaan tussen onafhankelijke wetenschappelijke beoordeling en mogelijke belangen bij 'vermarkting'. Inbreng in het adviesproces zal dan niet verlopen via een lidmaatschap maar via een niet-stemhebbend adviseurschap of een hoorprocedure.

Accent op wetenschappelijke en persoonlijke integriteit

In alle gevallen gaat het uiteindelijk om de wetenschappelijke *en de persoonlijke integriteit* van de leden van de commissies van de raad. Hierboven is aangegeven hoe de raad daarmee omgaat. Dat is nooit helemaal in regels te vangen, want er kunnen zich altijd bijzondere situaties voordoen. Voor de beoordeling van de kandidaten is de leiding van de Gezondheidsraad verantwoordelijk en aanspreekbaar.